

© JEAN KOENE 1993

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

‘Het huis Lauernesse’

Historische roman van
Anna Louisa Gertruida Bosboom-Toussaint (1812-1886)

‘HET HUIS LAUERNESSE’

Historische roman van Anna Louisa Geertruida Bosboom-Toussaint

De schrijfster Bosboom-Toussaint (1812-1886) is vooral bekend gebleven door twee van haar boeken: *Het huis Lauernesse* (1840) en *Majoor Frans* (1874). Die twee boeken, die door een grote tijdsruimte gescheiden worden, verschillen sterk van inhoud en toon. *Het huis Lauernesse* is een historische roman, *Majoor Frans* is een zedenroman, waarin leefwijzen en opvattingen van de eigen tijd worden beschreven. Het boek stelt een probleem aan de orde dat te maken heeft met de vrouwenemancipatie en draagt daardoor het merkteken van de late negentiende eeuw.

Mevrouw Anna Louisa Geertruida Bosboom-Toussaint heeft niet haar hele oeuvre onder die plechtstatige naam uitgebracht. Voordat ze getrouwd was met de schilder Johannes Bosboom, ondertekende ze haar werk met de naam A.L.G. Toussaint en in de kring van haar familie en vrienden was het gewoon Truitje.

Het huis Lauernesse is eigenlijk een jeugdwerk van de schrijfster en het is opmerkelijk dat haar naam juist met dat werk verbonden is gebleven. Zij schreef het tijdens haar zevenentwintigste en achtenwintigste levensjaar, niet uit eigen beweging, maar op aandringen van een ander. In 1838 kreeg zij namelijk van de Amsterdamse uitgever G.J.A. Beyerinck het vriendelijke verzoek, een boek te schrijven over het burgerlijk en huiselijk leven in de eerste jaren van de hervorming. Ze nam de uitnodiging aan en was gedurende twee jaar druk in de weer om haar taak uit te voeren, waarvoor zij nogal wat historisch documentatiemateriaal moest raadplegen.

VEELEISENDE LECTUUR

Geertruida Toussaint – laten we de schrijfster zo voortaan noemen – was geen schrijfster die het de lezeressen en de lezers gemakkelijk maakte. Zij koesterde een grote bewondering voor de schrijver en criticus Everard Johannes Potgieter (1808-1875), die nou niet bepaald uitblonk door een vlot leesbare stijl. Hij had een voorkeur voor ingewikkelde periodenbouw, voor het schrijven van feilloos geconstrueerde volzinnen die soms wel anderhalve bladzijde besloegen. Het heeft er alle schijn van, dat Geertruida Toussaint zich aan zijn voorbeeld gespiegeld heeft. Ook bij het lezen van haar werk voelt de lezer zich vaker genoodzaakt een zin te herlezen, doordat hij halverwege de draad ervan is kwijtgeraakt. Een ander ongemak dat zich bij het lezen van haar werken doet gevoelen komt voort uit haar neiging tot breedvoerigheid. Personen die zij haar verhaal binnenleidt, worden tot in de kleinste

details beschreven met een nauwgezetheid die bewondering afdwingt, maar die niet altijd als zinvol en aangenaam wordt ervaren. Haar boeken zijn daardoor altijd nogal omvangrijk en het lezen ervan vergt veel tijd en inspanning. Ze lezen moeizaam, niet alleen naar de bevinding van hedendaagse lezers die zich nog eens aan haar boeken wagen, maar ook naar het oordeel van haar tijdgenoten. Het is dan ook niet zo verbazingwekkend dat deze schrijfster, ofschoon zij een omvangrijk en doorwrocht oeuvre heeft nagelaten, nu vrijwel vergeten is.

Een Amsterdamse verkoper van oude en tweedehandsboeken, die een fraaie collectie van haar werken in voorraad bleek te hebben, vertrouwde mij toe, dat die boeken uit zijn voorraad nu volslagen onverkoopbaar zijn geworden. ‘Wij hebben hier in Amsterdam een straat die naar haar genoemd is, maar wie de schrijfster Bosboom-Toussaint was, weet geen mens’, voegde hij mij toe, ter verklaring van de schappelijke prijs die hij mij voor mijn aankoop in rekening bracht. Het was duidelijk een verrassing voor hem dat hij aan mij *Het huis Lauernesse* kon slijten: een groot boekwerk in twee banden, de eerste druk uit 1840.

De vergeten schrijfster Geertruida Toussaint, een vrome protestantse vrouw, deed haar werk met ernst en toewijding, met veel gevoel, maar zonder een sprankeltje humor. Ze kon echter heel goed vertellen en wist in haar verhalen voldoende spanning op te wekken om haar lezers en haar lezeressen mee te slepen in haar gang door de historie.

FANTASIE EN WERKELIJKHEID

In *Het huis Lauernesse* gaan historische waarheid en verzinzel hand in hand. De belangrijkste personages die de schrijfster erin laat optreden, zijn ontsproten aan haar fantasie, evenals de voorvallen die zich erin voordoen. Het verhaal speelt in de jaren ‘20 van de zestiende eeuw en brengt voor het merendeel heel gewone mensen uit die tijd in beeld. In de historische bronnen is daarover echter weinig of niets te vinden. Bovendien had Geertruida Toussaint een geheel eigen taakopvatting. Een historische roman moest volgens haar geen exacte weergave zijn van personen en feiten waarover de historische bronnen ons informatie verschaffen, want dan zou zo’n roman een te steriel karakter krijgen. Naar haar mening moest een historische roman een periode uit het verleden opnieuw tot leven brengen en voor de lezers inleefbaar maken. Hoe vrij zij daarbij te werk ging, blijkt duidelijk uit een waarschuwing die zij uitspreekt ten behoeve van historisch geïnteresseerde lezers van *Het huis Lauernesse*. Sprekend over het landgoed Lauernesse, dat aan de roman zijn naam heeft verleend, laat ze doorschemeren dat het nooit heeft bestaan. In elk geval is er geen spoor meer van terug te vinden.

Ik raad niemand, ook zelfs niet den vurigsten oudheidminnaar, om nog heden rond te zien naar een overblijfsel van dit kasteel, want het huis is in puin gestort en het puin is gruis geworden, en de Stichtsche landman heeft er den ploeg door heen gedreven...

Voor wie daarna nog in de veronderstelling mochten verkeren dat dit adellijke verblijf ooit echt heeft bestaan, volgt na afloop van het verhaal de onthulling. De ‘Narede’, waarmee het tweede deel van de

roman wordt afgesloten, neemt zelfs bij hen alle twijfel weg. De schrijfster karakteriseert daarin het huis Lauernesse als een ‘Slot, dat alleen door mij werd opgebouwd’. En wat voor het slot geldt, geldt ook voor de hoofdpersonen uit de roman: ze zijn door de schrijfster in het leven geroepen ter wille van het verhaal dat, naar zij hoopt, de lezers ‘een weinigje uitspanning’ kan bezorgen. In de enkele gevallen dat zij historische persoonlijkheden ten tonele voert of historische feiten beschrijft, gaat zij echter anders te werk. Daar doet zij haar uiterste best om ‘met heilige trouw bij de waarheid’ te blijven.

GEFINGEERDE PERSONEN

De dragende figuren in *Het huis Lauernesse* zijn verzonnen personages waarop de problemen worden geprojecteerd die typerend waren voor het beschreven tijdperk. De schrijfster had de taak op zich genomen, een periode uit de geschiedenis te beschrijven waarover vrijwel niets bekend is. Dat onbekende, dat onzekere trok haar echter onweerstaanbaar aan, omdat ze daardoor ongebondener te werk kon gaan, minder vastgelegd werd door historische bronnen. Leemtes opvullen in de geschiedenis vond zij aantrekkelijker ‘dan het voet voor voet navolgen der geboekstaafde geschiedenis’.

Een van de personages die in de roman een rol van betekenis spelen, is Paul van Mansfeld. Hij is een jongeman, die vanuit de Duitse stad Wittenberg naar Nederland is uitgezonden om hier de hervormingsgedachten ingang te doen vinden. Hij is een protestantse geloofsverkondiger uit de zestiende eeuw, maar in veel opzichten vertoont hij de trekken van de traditionele romanheld uit de achttiende en negentiende eeuw. Hij is een kind van onbekende ouders – een vondeling zou je bijna zeggen – dat op zoek is naar zijn ware identiteit. Omdat hij alleen in de wereld staat, verkeert hij in een kwetsbare positie. Die zou hem noodlottig kunnen worden, maar gelukkig wordt over zijn lot gewaakt door een geheime beschermer. Zijn beschermer is, merkwaardig genoeg, niemand minder dan de bisschop van Utrecht, Philips van Bourgondië. Uiteraard heeft die bisschop bezwaren tegen de godsdienstige opvattingen van Paul, maar hij kan die begrijpen en respecteren. Bovendien weet de bisschop, in tegenstelling tot Paul zelf, wie de ouders zijn van zijn beschermeling. Met behulp van de romanfiguur Paul kan de schrijfster aan haar verhaal een romantisch karakter geven. Maar ze heeft hem ook nodig om haar verhaal de juiste ideologische inhoud te geven. Doordat Paul nieuwe en gevaarlijke opvattingen verspreidt, is hij de oorzaak van talloze verwickelingen.

Voorheen, in Wittenberg, is Paul in de invloedssfeer geraakt van Maarten Luther, hoogleraar in de theologie aan de universiteit aldaar. Hij is onder de indruk geraakt van diens hervormingsideeën. Hij leest de bijbel, de Schrift, in zijn zuivere en oorspronkelijke versie en niet in de Latijnse bewerking, de zogeheten Vulgaat, die door de katholieke kerk als de enig juiste wordt aangemerkt. Hij verkondigt een Christendom dat op het evangelie is gebaseerd en niet vervormd is door de middeleeuwse traditie.

Paul van Mansfeld is wel een vurig verdediger van de hervormingsgedachte, maar hij is geen fanatieke geloofsverkondiger die fel van leer trekt tegen de katholieken. Anders dan de grondlegger van de hervorming, Maarten Luther, is hij zachtmoedig van aard. Bij zijn geloofsverkondiging bedient hij zich van vrome woorden en hij benadert zijn tegenstanders met mildheid en edelmoedigheid. Hij

heeft wat zijn karakter betreft weinig trekken gemeen met Luther en meer overeenkomsten met Luthers Wittenbergse medewerker Philipp Schwarzerd, die in de geschiedenis beter bekend is onder de naam Melanchton.

MELANCHTON

Philippus Melanchton was, evenals Maarten Luther, hoogleraar aan de universiteit van Wittenberg. Luther was theoloog, Melanchton classicus. Door zijn deskundigheid op het terrein van de Griekse filologie kon hij een waardevolle bijdrage leveren tot de ontwikkeling van de hervormingstheologie. De hervormers waren van mening dat een op de bijbel gefundeerd christendom de plaats moest gaan innemen van het traditionele christendom dat vanuit Rome werd gedirigeerd. Vóór alles hadden ze daarom behoefte aan een zuivere vertaling van de evangeliëverhalen uit de Griekse grondtaal. Waar Luthers kennis van het Grieks tekortschoot, kon Melanchton voor de juiste aanvulling zorgen.

Melanchton deed nog veel meer voor de hervorming. Hij was geen groot spreker – hij had een spraakgebrek – en moest in dat opzicht de kroon afstaan aan Luther, maar hij bezat een grote schriftelijke taalvaardigheid en een sterk analytisch vermogen. Beter dan Luther bleek hij in staat, een ware hervormingstheologie te ontwerpen, gebaseerd op het christelijk gedachtegoed dat in de evangeliën werd vastgelegd. Melanchton werd daardoor gerenommeerd als de grote systematicus van de hervorming. De boeken waardoor de hervormingsideeën verspreiding kregen, werden voornamelijk door hem geschreven.

Luther en Melanchton konden goed samenwerken, hoewel zij in karakter sterk van elkaar verschilden. Melanchton was niet alleen zachtmoediger dan Luther, hij was ook voorzichtiger en eerder bereid tot het doen van concessies aan de katholieken. Luther was zich het verschil in hun geaardheid bewust en wees erop in de voorrede die hij schreef voor een van Melanchtons werken.

Ik ben – aldus Luther in zijn voorrede – in de wieg gelegd om met benden en duivels te vechten, daarom zijn mijn boeken vaak fel en scherp. (...) Maar magister Philippus gaat rustig en stil zijn weg, bebouwt de akker en beplant ze, zaait en giet dat het een lust is, want daartoe heeft God hem rijkelijk de gaven geschonken (Kooiman blz.121/122)

ZACHTE KRACHT

Paul van Mansfeld, het personage waaraan Geertruida Toussaint zo'n belangrijke rol toebedeelde, was een geliefde leerling van Melanchton. Toevallig is dat niet te noemen, want uit alles blijkt, dat de schrijfster van *Het huis Lauernesse* persoonlijk ook meer ophad met Melanchton, Luthers rechterhand, dan met Luther zelf.

Hoe Geertruida Toussaint dacht over de twee grondleggers van de hervorming, komt in haar roman tot uitdrukking. We vernemen het via Paul van Mansfeld. In Nederland aangekomen vindt de jonge hervormer een tijdelijk onderkomen in het huis Lauernesse, waar de jonkvrouw Ottelijne meesteres is. Bij haar vindt Paul een dankbaar gehoor voor zijn nieuwe leer. Ottelijne is katholiek, zoals vrijwel alle mensen in haar omgeving, maar voor haar is het katholieke geloof niet alleenzalig-

makend en zij staat open voor nieuwe opvattingen. Van Luthers optreden heeft ze al gehoord, maar erg veel sympathie kan zij niet voor hem opbrengen. Wel voor haar gast Paul, een knappe en gevoelige jongen, die van de verafschuwde Luther een vurig aanhanger blijkt te zijn. In de gesprekken die zij met elkaar voeren, neemt Paul het voor zijn leermeester op. Hij tekent hem voor haar af als een gemoedelijke, eenvoudige man met edelmoedige bedoelingen. Luther, zegt hij, wil geen nieuwe godsdienst stichten; wat hij in feite voorstaat, is ‘eene herstelling: de herstelling van het christelijk geloof in deszelfs vroegere reinheid’. Toch wordt het al gauw duidelijk dat Pauls grootste sympathie uitgaat naar Melanchton. Luther kan hard uitvallen, zich bedienen van een ‘vinnige woordengeesels’, in tegenstelling tot Melanchton die zich meestal gematigder opstelt en kiest voor een zachter taalgebruik. Melanchton is als het ware ‘de zonzijde van Luther’. Paul heeft hem ervaren als de ‘liefelijk milde, die balsemde waar de hervormer sloeg’ en als het beste voorbeeld ter navolging. Als een tweede Melanchton wil Paul zijn boodschap uitdragen en volgens de schrijfster slaagt hij daar aardig in. Uit Paul, schrijft ze,

spreekt iets milds en weeks, dat u toch meer aanspreekt en zoetelijk beweegt, dan de vele harde woorden van een’ ander, die dreigen en bestraffen; ze zeggen dat het de geest van Melanchton is, die uit hem spreekt...

HISTORISCHE FIGUREN

In *Het huis Lauernesse* treden ook historische figuren op. De eerste waarmee we kennis maken, is de bisschop van Utrecht, Philips van Bourgondië. Deze Philips, een bastaardzoon van Philips de Goede van Bourgondië, bekleedde de bisschopszetel van Het Sticht van 1517 tot 1524. Voordat hij het bisschopsambt aanvaardde, was hij krijgsman en waarschijnlijk werd hij in Utrecht tot bisschop gebombardeed, omdat ze daar behoefte hadden aan een kerkleider met strategische kwaliteiten. Het Sticht, de huidige provincie Utrecht, was destijds een apart staatje, dat bestuurd werd door de bisschop. Toen bisschop Philips daar het bewind voerde, had hij het drukker met de verdediging van zijn landsgrenzen, dan met het bestuur van zijn kerkprovincie. Het grondgebied van het Sticht werd op dat moment namelijk hevig betwist en geattaqueerd door de Heer van Gelderland, hertog Karel van Egmond.

Bisschop Philips, in de voorstelling die Geertruida Toussaint van hem geeft, is een tamelijk verdraagzaam man. De reformatie kan in zijn gebied gemakkelijker vaste voet krijgen dan elders, doordat Philips er niets voor voelt, mensen om hun geloofsovertuiging te vervolgen. Een reden om het lutheranisme (het ‘lutheranisme’) te bestrijden ziet hij al helemaal niet. Wat hem betreft mag Luther zich gerust met godsdienstige aangelegenheden bemoeien. Luther is hoogleraar in de theologie en ‘geordend geestelijke’ en spreekt dus met goed recht over ‘zaken van geestelijkheid en religie’. Pas na de dood van Philips, als een opvolger het bewind in handen neemt, breken ook in Utrecht de geloofsvervolgingen los.

Een andere historische persoonlijkheid die in ‘Het huis Lauernesse’ een rol van betekenis speelt, is Jan van Woerden, alias Jan de Backer, alias Pistorius. Dat Geertruida Toussaint hem in haar verhaal

laat optreden ligt voor de hand. Pistorius deed van zich spreken in het tijdperk dat zij beschrijft en hij wordt beschouwd als de eerste protestantse martelaar in Nederland. In 1525 werd hij in Den Haag ter dood gebracht aan de wurgpaal en zijn lijk werd daarna in het openbaar verbrand. Pistorius had het bij de katholieke geloofsbeschermers ernstig verbruid. Hij verkondigde lutherse opvattingen over de aflaten, de biecht, de onrechtmatigheid van het pausschap en het vagevuur. Bovendien verklaarde hij zich tegenstander van het celibaat. Volgens hem moest een priester juist getrouwd zijn, een overtuiging waaraan hij gevolg gaf door in het huwelijk te treden.

‘AKELIGHEDEN’

Het leven en de dood van de afvallige priester Pistorius krijgen in het verhaal bijzondere aandacht. Opmerkelijk is in dit verband, dat de schrijfster de uitvoering van het doodvonnis nogal realistisch beschrijft. Zij besefte dat zij door het afschilderen van deze scène haar lezers een pijnlijk moment zou bezorgen, waardoor ze het boek niet onbekommerd als ontspanningslectuur, als ‘uitspanning’ konden ondergaan. Geertruida Toussaint probeerde het beschrijven van gruwelijkheden angstvallig te vermijden, want zij had ‘een grooten schrik van akeligheden’. Als zij in boeken van collega-schrijvers op bloedige taferelen stuitte, kon zij die niet zonder verdriet lezen.

In 1851 – zij was toen net getrouwd en stond op het punt om naar Den Haag te verhuizen – schreef Geertruida Bosboom-Toussaint een brief aan Jacob van Lennep, waarin zij haar afkeer van ‘akeligheden’ tot uitdrukking bracht. Zij had toen juist het laatste deel van zijn roman ‘Elizabeth Musch’ met pijn in haar hart gelezen. Van Lennep beschreef daarin de executie van Buat, de man van Elizabeth, die plaatsvond op het Buitenhof in Den Haag. Een dergelijk tafereel kon Geertruida – zoals zij schreef – ‘niet dan pijnlijk aandoen, vooral als men zoo op de plaats zelve woont, waar de sinistere catastrophes zijn afgespeeld’. Omdat het in haar eigen verhaal over Pistorius de eerste protestantse martelaar betrof, kon zij aan de gruwelijkheden niet voorbijgaan, ook al speelden die zich af voor de Gevangenpoort in Den Haag. Maar misschien viel haar dat in 1840 wat gemakkelijker, omdat zij toen nog niet van plan was zich in die stad te vestigen.

HISTORISCHE STUDIE

Bij het schrijven van historische verhalen en historische romans ging Geertruida Toussaint niet over ijs van één nacht. Zij stelde weliswaar haar verbeeldingskracht in het werk om, zoals zij dat uitdrukte, ‘gapingen’ in de historie op te vullen, maar waar ze de historische werkelijkheid trouw kon blijven, deed zij dat. Voor dat laatste was uiteraard kennis van de geschiedenis en dus grondige studie en voorbereiding nodig. Daarvan maakte zij in de loop van haar leven steeds meer werk. Zij werd daarin bijgestaan door de archivaris A. Nijhoff uit Arnhem en, bij de voorbereiding van enkele romans, zeer intensief door de historicus en letterkundige Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink, met wie ze een tijdlang verloofd was. Ze had Bakhuizen leren kennen door zijn bijdragen in het tijdschrift *De Gids* en was hem gaan waarderen om de manier waarop hij in dat blad haar werk besprak. Bakhuizen was gecharmeerd van de eerste werken die Geertruida Toussaint had gepubliceerd, vanwege de literaire kwaliteiten die hij erin meende op te merken. Hij prees haar verhalen, maar wees ook op de

zwakke kanten ervan. Naar aanleiding van haar verhaal ‘Engelschen te Rome’ (1839) schreef hij in *De Gids*:

Er is levendigheid, kracht en rijkdom in. Enkele plaatsen zijn zelfs schitterend. Zijne gebreken zijn overdrijving, jacht naar overvloed van woorden en beelden, en hier en daar het gemis van juistheid en netheid. De schrijfster heeft veel gebruik gemaakt van een periodenbouw, die misschien niet geheel hollandsch is, en zeker, al te dikwijls gebezigd, zijn effect verliest.

Na deze woorden spreekt Bakhuizen de hoop uit dat de schrijfster in het vervolg dergelijke fouten zal vermijden. De schrijfster was zo gevoelig voor de aanwijzingen die zij kreeg, dat zij persoonlijk contact zocht met haar criticus. Er groeide tussen hen een vriendschap die leidde tot innige samenwerking. Bij het schrijven van haar volgende werk, liet Geertruida Toussaint zich door Bakhuizen begeleiden. Door hem kreeg zij toegang tot de historische bronnen en meer kennis van zaken. Bakhuizen voelde zich blijkbaar zo sterk bij haar schrijfwerk betrokken, dat hij zo nu en dan een deel van de tekst voor zijn rekening nam. Volgens de letterkundige Colmjon (*De Nederlandse letteren in de negentiende eeuw*) schreef Bakhuizen het hele hoofdstuk 18 van *Het huis Lauernesse*. Dat hoofdstuk draagt als opschrift: ‘Een hoofdstuk, dat ook wel kan worden overgeslagen’ en bevat een waardevolle historische toelichting. Die toelichting is voor het verhaal niet van wezenlijk belang, maar ze is wel interessant en krachtig van stijl. De jonge Geertruida zal daarvan veel geleerd hebben, en niet alleen op het gebied van geschiedenis.

INTERVENTIES

Zoals vrijwel alle schrijvers uit haar tijd bedient Geertruida Toussaint zich van de auctoriale verteltrant. De verteltrant wordt auctoriaal genoemd, wanneer de schrijver als verteller in zijn boek aanwezig is en zich van tijd tot tijd rechtstreeks tot de lezer richt.

De schrijfster van *Het huis Lauernesse* is in haar boek heel duidelijk aanwezig. Ze onderbreekt het verhaalgebeuren geregeld, om een toelichting te geven, om haar aanpak te rechtvaardigen of om de lezers gerust te stellen. Dat de schrijfster de rol van verteller wenst te vervullen, merken we al meteen op bij het begin van het boek. Bij wijze van inleiding deelt zij ons mee, dat zij geen uitvoerige inleiding tot het verhaal zal schrijven, omdat zoiets alleen maar hinderlijk is en voor de lezers nergens toe dient.

Bij het verder lezen in *Het huis Lauernesse* krijg je de indruk, dat de schrijfster voortdurend in contact wil blijven met de lezers, omdat zij bevreesd is hun aandacht te verliezen. Soms werpt zij de vraag op, of zij hun geduld niet te lang op de proef heeft gesteld.

Aan het slot van hoofdstuk 6, als zij 56 bladzijden heeft besteed aan de beschrijving van een middag en een vooravond, bekruipt haar kennelijk het gevoel dat de lezer zal gaan afhaken, omdat er weinig schot in het verhaalgebeuren komt. Ze legt dan omstandig uit, waarom ze die halve dag zo uitgebreid heeft behandeld. Ik heb, schrijft ze daar, één dag uitvoerig willen beschrijven om het tijdperk dat in beeld gebracht moet worden, voor de lezer te ontsluiten. Ter geruststelling voegt zij eraan toe dat het

voortaan allemaal wat sneller zal verlopen en dat zij zelfs wel eens jaren vooruit zal springen. ‘Het is een lange dag geweest’, roept zij de lezers toe en besluit daarna met de verzuchting, die haar twijfel over het geduld van de lezers verraadt: ‘Wee mij, zoo zij die opmerking het eerst hebben gemaakt!’

De interessantste tussenkomst van de verteller doet zich voor in het tweede deel van de roman. De schrijfster heeft dan net verhaald dat de kasteelvrouw Ottelijne van Lauernesse gestorven is, nadat zij een beker kruidenwijn heeft leeggedronken. Ottelijne is een bijzonder sympathiek romanpersoonage, waarmee de lezers – en zeker de lezeressen – zich graag zullen identificeren. Zij is voor ons gevoel de belangrijkste figuur uit het verhaal. Het is voor de lezers dan ook moeilijk te verwerken dat het zo slecht met Ottelijne afloopt en dat zij nu al afscheid van haar moeten nemen. Op dat kritieke moment grijpt de schrijfster in. De lezers zullen wel begrepen hebben, zo stelt zij hen gerust, dat Ottelijne niet echt dood is. Zij slaapt alleen maar heel diep, nadat haar een slaapdrank is toegediend. Een hoofdperson laat je toch zeker niet doodgaan, als je verhaal nog lang niet ten einde is.

Mijne lezeressen hebben die uitkomst verwacht; met de ondervinding van 1000 en...? romans vóór zich, konden ze op zoo iets verdacht zijn, en ik durf hopen, dat ze genoeg goeden dunk van mij hadden, om mij niet voor de onhandige te houden, die hare heldin laat sterven in het xxvste Hoofdstuk, daar het boek eerst met het xxxste eindigt.

GEERTRUIDA TOUSSAINT EN DE KATHOLIEKEN

Er was de schrijfster Geertruida Toussaint veel aan gelegen, het katholieke volksdeel van Nederland en Vlaanderen niet te krenken. Nederlandse schrijvers werden ook in het zuiden gelezen en een schrijver die zijn afzetgebied zo groot mogelijk wenste te maken, moest met de gevoelens van lezers in alle streken van het taalgebied rekening houden. Waarschijnlijk waren bij de zachtmoedige Geertruida ook verhevener motieven in het spel. Uit haar voorliefde voor Paul van Mansfeld en diens leermeester Melanchton, viel eerder al af te leiden dat zij geen voorstander was van een militant christendom. Geloof was voor haar belangrijk, maar ook liefde tot de evenmens en, daaruit voortvloeiend, verdraagzaamheid. Uit diverse passages in *Het huis Lauernesse* blijkt duidelijk dat zij weinig ophad met hervormde predikanten die heftig tekeergingen. Evenals Melanchton in zijn tijd moeite had met het weezinwekkende fanatisme van Anreas Karlstadt, nam Geertruida Toussaint aanstoot aan de onbeheerste geloofsverkondigers die zij in haar boek aan het woord liet. Van dergelijke figuren verwachtte zij meer onheil dan heil voor de hervormde godsdienst. Een geloof van liefde diende liefdevol en met begrip voor de andersdenkenden verkondigd te worden.

Het Christendom – aldus Geertruida Toussaint – heeft niet opgehouden verdraagzaamheid te prediken en liefde, en deszelfs belijders, hoe ze zich ook noemden, hebben niet opgehouden, in de naam van datzelfde Christendom, te vervolgen, zonder liefde.

Verdraagzaamheid was altijd een hoog geprezen deugd, die evenwel bij veel katholieken en veel protestanten ver te zoeken was. Zich die deugd eigen gemaakt te hebben is wellicht de verworvenheid

van 'enkele hoogverlichten', zegt Geertruida Toussaint, maar 'voor de menigte is het een woord, de menigte is niet verdraagzaam'.

Dat ook veel katholieken haar boeken lazen, beschouwde de schrijfster als een 'bewijs voor hunne verlichting, voor hunne verdraagzaamheid'.

Het woord Hervorming alleen reeds moet hun hard in de ooren klinken; maar het is het woord der geschiedenis, en zij kennen haar zoowel als ik. Waar ik grove bevooroordeeldheid of fellen partijhaat bittere en lage woorden in den mond geef, zij zullen weten te scheiden den eisch van den toestand en het bijzonder gevoelen van den auteur.

Deze woorden schrijft Geertruida Toussaint in de 'Narede' van *Het huis Lauernesse*, een slotwoord dat zij vervolgens afsluit met het verzoek, dit boek, haar eerste roman, met mildheid te beoordelen.